

Historische Kring Maarssen

VOOR AL UW TRANSPORTEN

**INTERNATIONAAL TRANSPORT-
EN LIJNDIENSTBEDRIJF**

H. van Elst & Zoon

**DIEPENDAALSEDIJK 10 MAARSSEN
TEL. 1298**

Orgaan van de „Historische Kring Maarssen”

(Opgericht 11 sept. 1972, goedgekeurd bij k. b. van 25 april 1973)

Bestuur

Drs. D. Dekker, voorzitter
J. H. Sagel, secretaris
Schokkingstraat 17, Maarssen
Tel. : 03465-61457
N. van Tricht, penningmeester
giro: 2907376

Mevr. A. H. Hogenhout-Hofman
Mevr. S. W. Talen-Stooker
A. de Zwart
Mevr. J. G. Zwijns-Brink

Redactie

J. N. Servaas, D. Dekker en A. de Zwart
Redactie-administratie: J. F. Besier, Kemperstraat 2, Maarssen.

De Kaatsbaan opengebroken

Met wrevel zullen de Kaatsbaanbewoners, vooral de neringdoenden, zich in de toekomst de rioleringswerkzaamheden herinneren in die natte maartmaand van 1978. Immers hun kassa's werden door al die modder bijna volkomen buiten werking gesteld.

Maar de operatie is geslaagd en het leed geleden. Belangrijk voor ons was, dat in maart een tikje van de sluier over het Kaatsbaanverleden werd opgelicht. Tijdens de werkzaamheden werd namelijk de oudste waterafvoer van de Kaatsbaan blootgelegd. Nu weten we waar de vroedschapsleden van Maarssen en Maarsseveen over spraken op die gecombineerde vergadering van 14 augustus 1776.

Op de Diependaalsedijk, later Achterdijk genoemd en nu Nassaustraat, waren omstreeks 1770 drie huizen gebouwd, waarvan de huidige slagerij van J. Dorresteyn het middelste was. Men had daarvoor eerst een sloot moeten dempen. Na de bouw bleek, zoals het notulenboek van het gerecht vermeldt, dat men voor de huizen regelmatig te kampen had met grote "moerassigheid".

Een gecombineerde vergadering was noodzakelijk, want men kon de moerassigheid slechts verhelpen door gebruik te maken

van de waterafvoer van de Kaatsbaan en... de Kaatsbaan vormde de grens tussen beide gemeenten. Men besloot om ongeveer op de grens van Nassaustraat en Kaatsbaan een zinkput, een gemetselde put zonder bodem, te graven. Met een spruit moest die zinkput aangesloten worden op het riool van de Kaatsbaan, aldus de notulen.

Zij, die in maart in de Kaatsbaan een kijkje hebben genomen, konden vaststellen dat het bewuste riool geen aansluitingen had op de huizen die er in 1770 al aan de Maarsseveense kant stonden - aan de Maarssense kant waren nog geen huizen, behalve dan een boerderij ter hoogte van de tegenwoordige drogisterij van Reinders. Daarom is het misschien beter van waterafvoer te spreken, er zal meer hemelwater door gegaan zijn dan vuil water.

Door de werkzaamheden in maart is deze waterafvoer, die vanaf boekhandel Nieuwenhuys tot drogisterij Reinders zichtbaar was, verloren gegaan. Hij lag op ongeveer 85 cm onder de rijbaan, 1½ meter uit het midden aan de Maarssense kant.

De constructie was voor hedendaagse begrippen allesbehalve waterdicht! Twee muurtjes, 5 klinkers van 15 cm lengte op elkaar

Foto's van de opengebroken Kaatsbaan op bladzij 2, 3 en 19 afkomstig van de heer J. J. van Dijk, Zandweg 30 b - Maarssen.

gemetseld over de gehele lengte van de Kaatsbaan. Op de bodem tussen de muurtjes lagen los achter elkaar vierkante gladde plavuizen van 22 cm. Op de muurtjes lagen, eveneens los, kloostermoppen. We hebben niet kunnen vaststellen waar en hoe de gang

uitmondde in de Vecht. Ook niet op welke wijze de Kaatsbaanbewoners hun vuil water in deze afvoer brachten. De heer J. J. v. Dijk maakte enige foto's, die U hierbij afgedrukt vindt.

D. Dekker.

Zij kwamen na jaren uit Rusland weerom

Velen van U kennen ongetwijfeld het beroemde gedicht "Die Grenadiere" van Heinrich Heine, waarin op meesterlijke wijze de gemoedstoestand beschreven wordt van twee grenadiers van de Grande Armée, die na

een lange en barre zwerftocht uit Rusland terugkeren in de Duitse landen en daar vernemen dat de door hen verafgode Keizer gevangen genomen is. Een hele wereld van geloof en idealen stort voor deze vereerders

van de kleine korporaal ineen en ze komen tot de slotsom dat het maar beter is nu te sterven. En als de Keizer dan later over hun graf rijdt, zullen ze weer opstaan om hem te beschermen! Een romantisch gedicht waarin Heine onbarmhartig de spot drijft met de legendeforming rond de persoon van de Corsicaan, die Europa ruim 20 jaar in de ban van zijn militair genie heeft weten te houden. De werkelijkheid is echter niet zo romantisch geweest. Men kan gevoeglijk aannemen dat na 1812 duizenden soldaten van de verslagen Franse legers jarenlang door het door oorlogsgeweld verwoeste Europa hebben gezworven met maar één doel voor ogen, namelijk: Hoe kom ik levend weer bij mijn familie terug! Vergeet U niet dat de Napoleontische oorlogen + 3 miljoen slachtoffers hebben geëist, waarvan + 1 miljoen Fransen. Voor die tijd enorme aantallen! Ook Nederland heeft zijn dodelijke tol moeten betalen, vooral na de inlijving bij Frankrijk in 1810. Een van de eerste maatregelen, die dan ge-

nomen wordt, is de invoering van de conscriptie of loting voor de militaire dienst. Napoléon heeft soldaten nodig. Deze maatregel treft voornamelijk de "schamele gemeente", want de geldaristocratie "levert haar manschappen" in de vorm van remplaçants. Een regelrechte handel in kanonnen-vlees! Toch zijn er ook jonge mannen die vrijwillig dienst nemen. Misschien uit verering voor Napoléon, maar veeleer gedwongen door honger en armoede! Ook Maarsseenaars hebben deel uitgemaakt van het grote leger dat in 1812 naar Rusland trekt. Volgens een lijst opgemaakt door burgemeester F. v. d. Vliet op 16 oktober 1816 zijn er ook nog enkelen teruggekomen. Hieronder volgen hun namen. De getallen achter de naam geven hun leeftijd in 1816 aan. Achter de summier informatie over hun krijgsdienst gaat natuurlijk een wereld van ellende schuil.

<u>Naam:</u>	<u>leeftijd:</u>	<u>Teruggekeerd:</u>	<u>Diensttijd:</u>
1. Philippus Boegbarn	25	6 december 1814	2 jaar en 5 maanden
2. Willem van Bork	26	30 december 1813	2 jaar en 8 maanden
3. Adrianus Boskoop	26	3 december 1813	2 jaar en 8 maanden

4. Cornelis van Dijk	24	26 juli	1813	3½ jaar
5. Dirk Evertse	30	8 juni	1814	2 jaar en 5 maanden
6. Hendrik Evertse	27	4 juni	1814	2 jaar en 8 maanden
7. Arnoldus de Haas	22	29 november	1813	3/4 jaar
8. Gerrit Hagestein	26	1 mei	1814	2½ jaar
9. Teunis Iking	19	24 augustus	1814	6 jaar
10. Hannes van Kuik	26	13 juli	1814	3 jaar
11. Albert van Laatum	28	14 juli	1814	6 jaar
12. Cornelis v. d. Linden	23	16 oktober	1814	½ jaar
13. Willem Millait	25	20 oktober	1814	2½ jaar
14. Willem de Mol	27	20 november	1814	3 jaar en 8 maanden
15. Willem Veerkamp	26	28 may	1814	2 jaar en 8 maanden
16. Willem Jacob Visser	24	28 december	1813	2 jaar
17. Jacob Willigeburg	26	3 december	1813	2 jaar en 8 maanden

De meeste van deze jonge mannen zijn gewoon voor hun nummer opgekomen. Of ze allen aan de zijde van de Fransen hebben gevochten valt te betwijfelen, zelfs als ze vrijwillig hebben dienstgenomen.

Cornelis van Dijk is vrijwilliger geweest bij het 1e Regiment Huzaren en daarna bij de Pruisische "Rijden Artelerij".

Dirk en Hendrik Evertse zijn remplaçanten evenals Arnoldus de Haas en Gerrit Hagestein.

Teunis Iking met zijn 19 jaren is vrijwilliger geweest bij de Oostenrijkse en Duitse Huzaren, waar hij gezien zijn dienstdtijd van 6 jaar al op 10- of 11-jarige leeftijd begon-

nen moet zijn bij het paardenvolk!

Bij Hannes van Kuik staat aangetekend dat hij eerst bij het Regiment Huzaren heeft gediend en "vervolgens onder de Russen, waarvan hij ook zijn paspoort heeft bekomen".

Ook vrijwilliger Albert van Laatum met zijn 6 dienstjaren mag er wezen.

Jammer dat we betreffende deze Maarsse-naars alleen maar beschikken over enkele administratieve gegevens die ons niets vertellen over de manier waarop ze de moeilijke tijden van Franse bezetting en oorlogen hebben weten door te komen en te overleven.

Hofman.

De kloof van de kluiten

Onlangs maakte iemand ons attent op de rubriek Trijfel van 6 januari 1976 in het Utrechts Dagblad, verzorgd door Nico Scheepmaker. Hij citeerde die dag uit het boek van de bekende Friese schrijver Waling Dijkstra "Uit Frieslands volksleven", een verzameling sagen, mythen, legenden en historische anekdotes, verschenen in 1895. Het citaat luidt:

"Op den eersten november 1570 ten tijde der volle maan stak een westerstorm op, die des avonds naar het noordwesten schoot, twee etmalen aanhield en de zee tot ongekende hoogte opjoeg. De dijken stonden onder en braken door; met donderend geweld rolde de zee over de opengelegde landerijen; huizen stortten in; gansche huisgezinnen kwamen om. Uit Makkum zeilde een geladen schip van 70 lasten over den zeedijk verlandwaarts in... grote pollen veengrond, met huizen en al erop, dreven rond. Eenigen daarvan werden door wind en golven

voortgezweept tot zelfs ver in het land van Utrecht; daar hebben zij zich vastgezet als hoogten om en nabij Maarsseveen. De eigenaren van het weggedreven land eischten dit later terug doch zij werden veroordeeld om die pollen binnen 24 uur te verwijderen omdat de eigenaren van den grond, die er nu onder lag, dezen wilden gebruiken. Maar het bleek dat dit vonnis onuitvoerbaar was, en alzo is het Friesche veen blijven liggen, waar de stormvloed het had neergeworpen". Hier is Maarsseveen dus in het beeld, een groot stuk van onze gemeente. En wat onze tipgever al verwachtte: we voelden ons aangesproken. Wel voelden we onmiddellijk dat die pollen veen nooit van zijn levensdagen van Friesland uit in Maarsseveen konden geraken. Trouwens, die bakker Dijkstra uit het Friese dorp Holwerd aan de Waddenzee - 'n uitstekend verteller in woord en geschrift - beweert ook niet dat het verhaal waar gebeurd is. Toch vroegen we ons af:

waar komt zo'n verhaal vandaan, wat zit erachter?

Om dat te weten te komen, doken we in de boeken. We ontdekten daardoor al spoedig dat het verhaal ook in andere publikaties voorkomt.

Ook in "Geschiedkundig verslag"

"Geen vloed welke zoo algemeen ons land geteisterd heeft en zulk eene aanzienlijke schade heeft aangebracht, is gewist die beruchte, welke door sommigen de kleine Zondvloed gedoopt, doch meer algemeen bekend is onder den naam Aller-Heiligenvloed", aldus D. J. Glimmerveen in zijn "Geschiedkundig verslag van de meestbekende, buitengewoon hooge watervloeden, doorbraken en overstromingen, welke Noord- en Zuid-Nederland van de vroegste tijden tot heden hebben geteisterd" (1856).

In de beschrijving van de schade die Friesland leed als gevolg van deze vloed deelt hij mee:

"Eenige stukken veen- of moerland werden driftig en kwamen in het Sticht van Utrecht aan, welke zich te Maarsseveen en elders vastzetteden gelijk heuvels..."

Dat staat er dan toch maar. En nu niet in een sagenboek, maar in een geschiedkundig verslag, althans... daar wil de schrijver zijn werk voor laten doorgaan!

De beurt is vervolgens aan het Utrechts Sagenboek (1938) door J. R. W. Sinninghe. Dat weet er ook over mee te praten. Op pagina 35 staat:

"Het Friesche Veen"

Ziehier wat er in 1170 nog meer gebeurde. In de maand november stak er een vreselijke storm uit het Noord-Westen op, een storm die welhaast een orkaan werd en volle acht en veertig uur aanhield. Het water werd opgestuwd tot een ongekennde hoogte en de Friesche zeedijken waren tegen zulk een druk en zulk gebeuk niet bestand. Pollen veengrond raakten los, hele eilanden waren erbij en enkele zelfs met huizen en koestallen erop. De pollen raakten aan de grond bij Maarsseveen..."

Het verhaal speelt zich hier wel 400 jaar eerder af - in 1170 - maar dat moet een schoonheidsfoutje zijn. Want er volgt de beschrijving van een soortgelijk gerechtelijk proces als Waling Dijkstra vermeldt. Bijzonderheid: de boeren in Maarsseveen wilden de grond gebruiken "toen het tijd werd om te ploegen en te zaaien".

We kwamen hetzelfde stukje ook nog tegen in: Sagen en Legenden rond de Zuiderzee, door S. Franke, uitgegeven 1932. Een bijzonder

boeiend boek.

Waarschuwing

Men late zich door al deze weergaven van bijna precies hetzelfde verhaal niet in de verleiding brengen om er ook maar één greintje waarheid aan toe te kennen. We waarschuwen daar met grote nadruk tegen. Nu is het gemakkelijk om te beweren dat een verhaal - ook al komt dit alleen in sagenboeken en twijfelachtige kronieken voor - inderdaad niet waar is, maar hoe toont men dat aan? Dit artikel is een poging om te laten zien dat die Friese veenkluiven van 1570 - zo daar al sprake van was - nooit in Maarsseveen terecht konden komen.

Tot dat doel hebben we ter hand genomen het boek van dr. M. K. Elisabeth Gottschalk "Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland", II, de periode 1400-1600, 896 pagina's, uitgegeven in 1975 door Van Gorcum, Assen.

Een boek van goeden huize: het hoort tot de serie sociaal geografische studies, onder redactie van dr. A. C. de Vooys, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Als dat niet in de roos is... Het werk geeft bijzonderheden bij de vleet van iedere stormvloed en rivieroverstroming in genoemde twee eeuwen. Dit, aan de hand van de door de jaren heen verschenen publikaties betreffende de gebeurtenis. Op aardrijkskundige kaartjes worden bovendien de getroffen gebieden zo nauwkeurig mogelijk aangegeven. Over de Allerheiligenvloed van 1 november 1570 die zowel Vlaanderen als ons land en zelfs Oost-Friesland teisterde, leest u op de pagina's 622-699. Bijzonder groot is het aantal auteurs dat zich met deze - zeer tragische - stormvloed heeft bezig gehouden. Uit hun geschriften komen vele dramatische bijzonderheden naar voren omtrent de schade die tijdens de vloed ontstond: het verdrinken van mensen en vee; het wegspoelen van bruggen; de vernieling van molens, sluizen en zijlen; het wegdrijven van huizen, schuren, andere gebouwen, hooibergen enzovoort; het bederf van wintergranen door het overspoelde water; zeerovers kapen op zee en op het land alles weg; houten huizen en bomen worden samen met de ondergrond van veen weggeslagen.

Geen wonder dat de Spanjaarden, aldus één van de schrijvers over de ramp, de Allerheiligenvloed beschouwden als een vergelding voor de beeldenstorm.

Een "wonderlijk" verhaal

Komt nu het verhaal van die pollen ook in dat boek voor? Ja. Maar niet in de "Corte

beschrijvinghe van den ellendighen ende seer beclagelicken watervloet, 1 november 1570" door J. Fruytiers. Dit werk, verschenen in 1571, dus kort na de ramp en genoemd in "Stormvloed en", gaat niet op het geval Maarsseveen in en dat zegt al iets. Mejuffrouw Gottschalk attendeert op pag. 680 van haar boek nog op een ander werk, dat in 1685-1694 in vijf delen verscheen: "De gehele wereld in hare sonderlinghste en uytgeleesenste gevallen, voorgesteld tot een historische kronyck der kronycken" van de hand van S. de Vries.

"In deel V op pagina 742 vertelt deze "een wonderlijk verhaal", aldus mejuffrouw Gottschalk, "waarvan wij de herkomst niet konden achterhalen. Dit verhaal luidt: Er dreven stukken veen uit Friesland naar het Sticht. Deze kwamen terecht in Maarsseveen en elders, waar ze zich tot heuvels op-hoopen. Later werden de heuvels afgegraven om er turf van te maken..."

Mejuffrouw Gottschalk vindt dit verhaal dus wonderlijk, hetgeen beduidt dat ze het als nonsens beschouwt.

Alles wat wij hier verder kunnen doen, is het plaatsen van enkele kanttekeningen bij het geval om de onmogelijkheid ervan wat duidelijker te maken.

Het verhaal bestaat uit twee delen: ten eerste de reis van de losgeslagen veenkluitten van een onbekende plaats in Friesland naar Maarsseveen. Ten tweede het proces dat om de kluitten wordt gevoerd. De reis zelf roept al meteen diverse vragen op.

Kunnen er stukken veengrond losslaan?

De eerste vraag is: kunnen er inderdaad stukken veen van de ondergrond losslaan en wegdrijven? Dat wil zeggen: stukken van een zodanige omvang dat er een huisje, een schuurtje en nog wat vee op kunnen staan? Dat kan. Dat wisten de Romeinen ook al. Hier is Plinius aan het woord:

"In de buurt van de Chauken is een streek (het Utrechts-Hollands veengebied), waar wel bomen en struiken zijn. De bomen zijn buitengewoon hoog, vooral in de omgeving van een paar meren. Langs hun oevers groeien voornamelijk eiken en het komt voor dat grote stukken (veen-)grond door het water worden losgeslagen en door de wind meegevoerd, tesamen met de bomen die erop groeien... De Romeinse schepen komen dikwijls in ongelegenheid als zij 's nachts, voor anker liggend, door zulke drijvende eilanden worden aangevaren. Want de bemanning wist niet, hoe zij zich in zulk een watergevecht tegen bomen moest verdedi-

gen".

Dat kan dus. Ook de geograaf Blink geeft in dit opzicht merkwaardige historische feiten. Zo deelt hij mee dat in 1509 tijdens de watervloed waardoor de Dollart grotendeels ontstond, een stuk land met 10 à 12 koeien erop, door het water is opgelicht en door de westenwind naar de Oost-Friese zijde is gedreven. In Pruisen zou in het begin van de vorige eeuw een groot drijvend eiland plaats hebben geboden aan zelfs 100 stuks vee... J. Trouw schrijft in "De Westnederlandsche Veenplassen", 1948:

"Waarschijnlijk is de vernieling van het veenlandschap door de rivieren de eerste oorzaak van het ontstaan van het Flevo meer geweest." En verder:

"Tal van binnenwateren werden door den afslag der drassige gronden en moerassen aan de oevers, allengs vergroot. De gemeenschap met de Noordzee en de Zuiderzee bevorderde dit proces door de overstromingen en der hooger binnenwaterstand. Een sprekend voorbeeld is de "Bamestra", welke zoodanig in omvang toenam, dat ze de grootte verkreeg van het Beemstermeer. Steeds vernielde het met kracht opgestuwde water de omliggende slappe oeverlanden, welke veenlanden niet bestand waren tegen het afknabbelen door de golven, die, door hevigen stormwind opgezweept, herhaaldelijk de zwakke oevers beukten. Heele stukken gronds werden door de noordoostelijke uitmondning naar de Zuiderzee weggevoerd of verstopten doorvaart en havens van omliggende plaatsen, zooals De Rijk en Purmerend. Zoo ging het ook met het Purmer-, het Schermer- en het Haarlemmermeer".

Friese veenkluitten de Zuiderzee in?

Dat het water van de Zuiderzee Friesland is binnengedrongen, staat als een paal boven water. Het gaat bij de Allerheiligenvloed om een zeer zeldzaam voorkomende combinatie van een uitzonderlijk hevige noordwester storm en springtij. Springtij is een bijzonder krachtige eb en vloed kort na volle en na nieuwe maan, dus een normaal verschijnsel om de twee weken. De stormvloed greep bij nieuwe maan plaats: dat was het op 30 oktober 1570 inderdaad. Op 1 november was er dus springtij.

De vraag: hoe ver drong het water Friesland binnen, wordt door verschillende auteurs anders beantwoord. Er wordt zelfs vermeld dat heel Friesland blank stond... Zo komen we er dus niet uit. Beter kunnen we ons afvragen: hoe ver moet het water van de Zuiderzee Friesland binnenstromen om het veen te

bereiken? Dus: waar bevindt zich het Friese veen? Het ligt in tussen de klei in het noorden en westen van de provincie enerzijds en de zandgrond in het verder liggende oosten. Tussen de klei en het zand dus. Nu loopt de klei van de westkust af gerekend ongeveer 20 tot 30 kilometer landinwaarts tot de lijn Dokkum-Lemmer, overigens een zeer grillige lijn. Daarop volgt een al even grillige strook veen van een 15 tot 20 kilometer breed die bij het pleistocene, oostelijk gelegen zand eindigt.

Met andere woorden: het water van de Zuiderzee zou een afstand van zo'n 25 kilometer hebben moeten afleggen om het veen te bereiken, vervolgens ter plaatse de pollen los slaan en ze dan bij eb mee naar zee sleuren. Vergeet het maar.

In het zuidelijk deel van Friesland komt het veen echter tot bij Lemmer. "Van Sneek", zo wordt verhaald, "voer men over een diepte van zeven en een halve voet water tot de Kuinder, terwijl men schier overal alleen kerken en torens met hunne spitsen boven het water zag uitsteken". Daar in het zuiden zou de Zuiderzee dus een gereder kans hebben gehad om zijn slag te slaan, dus om de kluiten los te werken en af te voeren. Hetgeen echter beslist niet inhoudt dat zo iets gebeurd moet zijn. Maar ook al ware dat gebeurd, dan nog hadden de kluiten geen schijn van kans om in Maarsseveen te komen.

De pollen over de Zuiderzee

Laten we eens aanemen dat er pollen in de Zuiderzee terecht zijn gekomen. Het eerste deel van de route van de kluiten naar Maarsseveen zou dan dwars over de Zuiderzee in de richting Muiden of Amsterdam moeten zijn gegaan. Daar aangekomen moeten ze dan over de Vecht of door de gaten in de Diemerdijk landinwaarts zijn gedreven, om ooit in Maarsseveen terecht te kunnen komen.

Het probleem van de besturing

Aannemende dat de storm wel de - voor de voortstuwing benodigde - windkracht had, hoe komen de pollen dan terecht ter hoogte van de Diemerdijk? Want, zoals gezegd, daar ergens moeten ze landinwaarts zijn geraakt. Om nu de zee te nemen, moeten de pollen vanaf Friesland door welke kracht dan ook in zuidwestelijke richting zijn gestuurd. Met andere woorden: wie of wat heeft de richting van de pollen bepaald? We moeten natuurlijk gaan theoretiseren. Eerste theorie: de stofzuiger. Dus de immense zuigkracht van het water dat door de gaten van de Diemerdijk landinwaarts

stroomt. Maar of die zuigkracht zo groot was dat hij de brokken veen aantrok, die zich - laten we zeggen - bij Lemmer bevonden? De theorie voldoet ons bepaald niet. Daarom hebben we een andere opgesteld: die van de piraten. We moeten namelijk de Watergeuzen (!) in de arm nemen om de pollen bij de Diemerdijk te krijgen.

Als er nu tijdens de Allerheiligenvloed waardevolle brokken veen bij de Friese kust dobberden, zijn deze de wakkere Watergeuzen wellicht niet ontgaan. Mogelijk hebben ze toen fluks de enterhaak in het veen geslagen en de brokken op sleeptouw genomen om ze overdag ergens in de buurt van Amsterdam op de markt te gooien. Op die manier zouden ze dwars over de Zuiderzee in de goede richting zijn gesleept. En moesten de Watergeuzen de veenkluiten in de buurt van Amsterdam - om welke reden dan ook - toch weer aan de elementen prijsgeven, waardoor ze naar de Diemerdijk konden afdrijven?

Ir. W. H. Brinkhorst zegt in zijn bespreking van het Verslag der Staatscommissie inzake de droogmaking van de plassen beoosten de Vecht (1920):

"Tusschen de Utrechtsche - en Noord-Hollandsche Vecht en de Utrechtsche - en Gooische heuvelen treft men een gemiddeld 7 K. M. breed polderland aan, waarvan het maaiveld, met uitzondering van een tweetal diepe droogmakerijen (Horstermeer en Béthune-polder), over het algemeen niet meer dan enkele decimeters beneden N. A. P. is gelegen. Een groot gedeelte van dit terrein is voor verveningen, welke hoofdzakelijk in de 17de en 18de eeuw hebben plaatsgevonden, in een watervlakte herschapen..." Ook hieruit is te konkluderen dat het overstromingswater in 1570 niet zo erg hoog gestaan kan hebben. Het is trouwens bekend dat het veengebied nog in de 16de eeuw boven het normale Vechtpaai lag. Via de Drecht, de Weersloot en de Tienhovense vaart kon het vrij afwateren op de Vecht. Een aanwizing dus dat de stukken veen - de helpende enterhaak van de Watergeuzen thans ontberende - het wel zeer, zéér moeilijk gehad zouden hebben op hun reis naar Maarsseveen...

Maar aangenomen dat de pollen wel Maarsseveen bereikten, hoe ging het dan met het proces, genoemd in de versies van Waling Dijkstra en het Utrechts Sagenboek?

Het proces

Er staat in de versie van Waling Dijkstra: "De eigenaren van het weggedreven land

eischten dit later terug doch zij werden veroordeeld om die pollen binnen 24 uur te verwijderen omdat de eigenaren van de grond die er nu onder lag deze wilden gebruiken". In eerste instantie eisen de eigenaren van de weggedreven veenkluiten deze dus later terug. De Friezen hebben dus moeten weten dat de pollen in Maarsseveen terecht waren gekomen. Dit lijkt ons alleen mogelijk, als de kluiten bewoond waren en daaromtrent hebben we geen informatie. De manier waarop het contact tussen partijen is tot stand gekomen, blijft raadselachtig. Verder eisen de eigenaren de grond "later" terug. Wat nu onder "later" te verstaan? Het kan duiden op het voorjaar. De veehouder laat dan z'n koeien weer uit en de bouwboer wil "ploegen en zaaien", zoals het Utrechts Sagenboek het formuleert. Dat "later" kan echter nog november 1570 betreffen. Er wordt in november nog wel gezaaid. Te oogsten is er dan niets meer. De enige akkerbouwproducten die omstreeks 1 november nog in de grond zitten, zijn aardappelen die laat zijn en voerbieten. Maar die gewassen worden in 1570 nog niet geteeld. Men eet erwten en bonen en de nieuwe oogst is allang in de schuur. Aan werkzaamheden in de bouw rest alleen de inzaai van wintergraan. Nu zijn haver en rogge wel de granen van het veen. Haver voor de mens en voor de paarden, rogge voor het dagelijks brood. Haver wordt alleen in het voorjaar gezaaid, rogge daarentegen alleen in het najaar. De periode van half oktober tot en met half november is voor de inzaai het meest geschikt. Als de boeren daarom het land wilden inzaaien, is dat voor de roggeteelt geweest. Het volgende punt in het proces is de verordening van de Friezen om de pollen binnen 24 uur te verwijderen enzovoort. Het lijkt dus net of Maarsseveen van de pollen af wil. Nu zaten ze daar inderdaad niet zozeer op die paar kluiten te wachten. In 1570 zwommen nog in het veen. In de 11de eeuw maakte men een begin met de ontginning van de veenwildernis. De ontginning begon vanuit de oude kultuurgrond langs de Vecht en ging geleidelijk voort in de richting van het Gooi. In overeenstemming met de verschillende ontginningsdata verplaatsten de nederzettingen zich eveneens verder veeninwaarts. De woonplaatsen aan de oudere, dicht bij de Vecht gelegen dijken werden niet geheel verlaten. Maar het zwaartepunt van de bewoning werd evenwel telkens zo vooruitgeschoven, dat het ongeveer in het midden van de in exploitatie te nemen stroken kwam te

liggen. Pas na 1500 bereikt het ontginningsproces de tegenwoordige Looydijk. Deze dijk - destijds Loodijk gespeld - wordt als de derde ontginningsbasis in 1528 aangelegd, zodat de nederzetting Oud-Maarsseveen zich pas na die tijd ontwikkelde.

De strijd om het veen

De turfwinning had na een bescheiden begin een steeds hoger tempo aangenomen. Zelfs had de streek Tienhoven-Oud-Maarsseveen in 1570 nog maar betrekkelijk kort een roerige tijd achter de rug. Een halve eeuw daarvoor had zich de strijd afgespeeld om de laatste resten van de veenwildernis. De inzet was eerst het gedeelte tussen de Breukeleveense en Tienhovensedijk en Hollandse Rading. In 1458 besloten de "landgenoten en gemene burenen" van Breukeleveen en Tienhoven tot een minnelijke schikking om toekomstige onenigheden te voorkomen. Tien jaar later kwam de definitieve regeling van de verdeling van de woeste grond tot stand, die neergelegd werd in een overeenkomst tussen het kapittel van St. Pieter en de landgenoten en gemene burenen. In Maarsseveen leidde de verdeling van het nog onontgonnen veen tot veel geharrewar met Tienhoven. De verdelingsplannen waren in 1512 gereed. In de Over- en Nederlaan - respectievelijk de zuidoostelijke en noordwestelijke helft van Maarsseveen - zou men opmetingen doen en vervolgens de scheidsloten verder naar het noordoosten doortrekken, waarbij alle percelen in dezelfde mate smaller werden, ook die van Tienhoven. Daarmee waren in Tienhoven de rapen gaar. Het maakte aanspraak op de volle breedte van de kavels tot aan de Hollandse Rading, omdat het niet op "geerland" lag, Maarsseveen daarentegen wel. Na diverse processen stelde de Grote Raad in Mechelen Tienhoven in het gelijk in 1534.

In 1570 zat men weliswaar niet op de kluiten te wachten, maar men wist eventuele gratis brokken zeker te waarderen. Waarom dan dat ultimatum aan de Friezen dat zij de pollen binnen 24 uur moesten hebben verwijderd? We kunnen slechts gissen en doen dat dan ook.

In Maarsseveen werden rechtspraak en bestuur tot 1530 uitgeoefend door de gezamenlijke burenen met een schout.

De landsheer had onder meer het recht op diensten van de onderzaten. Zo waren deze ook verplicht om in de territoriale rechtskring, waarin de landsheer of diens vertegenwoordiger optrad, mee te werken aan

bestuur en rechtspraak. Uit hoofde van deze "dingplichtigheid" moest in Maarsseveen de hele meetellende bevolking verschijnen om een gerecht te vormen. Dit, met een strafbedreiging tegen wegblijvers. In een oorkonde van 2 mei 1530 wordt verklaard dat in "den dorpe van Maarsseveen... gewoonlijk (was) geweest metten bueren samentlyk buurrecht te houden, in welk buurrecht alle de inwoonderen en bueren (ergo de daar wonende vol geërfden)... compareren moesten ende soo wie niet en compareerde op den rechtstag, die verbeurden" (namelijk een boete).

In het westen van het land is - hier vroeger en daar later, soms pas in de zestiende en zeventiende eeuw - zo'n buurspraak vervangen door een schepenbank, dat wil zeggen een kollege van schepenen: een aantal voor een bepaalde tijd als gerechtsleden aangewezen geërfden, die in deze als vertegenwoordigers optraden van de gezamenlijke bueren. Dit nu gebeurde in Maarsseveen in 1530. De Tegenwoordige Staat van Utrecht van 1772 vermeldt dit als volgt:

"Aan de Ingezetenen van deze Heerlijkheid (Maarsseveen) was reeds, op hunne klagten, wegens de ongeregelde van het Buurregt, door Keizer Karel (die in 1528 heer van Utrecht werd), in 't jaar 1530, het Schepenrecht vergund, en de verkiezing van eenen Schout en vyf Schepenen, gelijk ook derzelver jaarlyksche vernieuwing, aan den Maarschalk van 't Nederkwartier opgedragen". Wat nu onder de "ongeregelde van het Buurregt" te verstaan? Onze bron vermeldt in verband met de vervanging door het schepenrecht:

"Zulk een schepenbank, bestaande uit de meest voor rechtspraak geschikte geërfden voldeed in het algemeen beter dan een buurspraak, die enerzijds de bueren verplichtte om hun werk in de steek te laten, anderzijds door hun ongeïnteresseerdheid niet zelden leidde tot verstoring van orde tijdens het ding (de rechtszitting) en tot onregelmatigheden in de rechtspleging".

Waarom we dit punt hier even behandeld hebben? Omdat de introductie van dit schepenrecht naderhand een goede gooi lijkt te zijn geweest. De heren zullen in het proces om de pollen een staaltje van slagvaardigheid weggeven, dat gunstig afsteekt tegen de "ongeregelde" in het verleden.

Het spel van schout en schepenen

Nogmaals: het lijkt net of Maarsseveen van de pollen afwilde. We hebben echter de neiging dat sterk in twijfel te trekken. Gezien de

begeerlijkheid van de kluiten houden wij het erop dat Schout en Schepenen een truc toepasten. Dat is in die zin een aannemelijke zaak, omdat het kollege de handen vrij had - in tegenstelling tot eertijds toen het buurrecht nog van kracht was en zo ongeveer de hele Maarsseveense boerenstand aan een rechtzaakje te pas moest komen met alle aankleve van dien.

De Schout heeft tegen zijn mannen gezegd: "Heren, die Friezen spelen het toch niet klaar om de brokken binnen een etmaal te verwijderen. Ze kunnen ze niet zomaar even op de schop nemen. Na het verstriken van die 24 uur zijn ze automatisch eigendom van de boeren op wier land ze liggen. En onze boeren kunnen die paar veenkluiten wel aan. De verwerking kost weinig inspanning, je kunt er zo de mengbak bijzetten..." En de geachte heren zijn zeker wel gevaren bij deze slagvaardigheid. Het zit er in, dat ze er een winter gratis stoken van hebben overgehouden.

Rogge verbouwen of turf maken?

Toen nu zo'n boer op wiens land stukken veen waren terechtgekomen, moest beslissen: of de pollen weg en rogge verbouwen of de pollen laten liggen en tot turven verwerken, dan koos hij wel het laatste. Men vocht immers om het veen. Turven maken en verkopen was een voordelige zaak. De boer trok van de opbrengst van de turven de kosten af voor de aankoop van rogge, waarvan moeder de vrouw brood moest bakken en hij hield een batig saldo over. Met de veenkluiten had hij beslist "een paar klonten boter in de pap". En wat voor klonten! Evenmin als de Watergeuzen zullen de Maarsseveners de neus hebben opgehaald voor een kloek kwantum importveen van Friese kwaliteit, om niet verkregen en gratis thuisbezorgd. Wat dacht u? Het zoute water van de Zuiderzee zal er natuurlijk geen goed aan hebben gedaan, maar zó nauw hebben ze niet gekeken.

De kloek van de kluiten

Het vorenstaande was hier en daar wat al te theoretisch en daarom besluiten we met de konklusie dat het verhaal toch wel in de sagenboeken thuishoort. We vroegen ons aan het begin af: waar komt zo'n verhaal vandaan, wat zit erachter? Dus: wat is de kloek van het verhaal van de kluiten? Dat is het volgende.

Het verhaal moet door legendevorming zijn ontstaan. De enige grond die erin zit, is deze dat men vroeger het ontstaan van het veen in West-Nederland op een heel typische manier verklaarde. West-Nederland zou

namelijk een meer zijn geweest, dat door dergelijke, van elders komende veenpollen geheel verland is. Het verhaal ligt in de lijn van deze verklaring. Dat is wellicht de kloof van de kluiten.

E. J. Rinsma.

Klokgebeier en saluutschoten op 4 mei 1841 te Maarssen

Voor de huidige kapsalon van Agterberg stonden op 4 mei 1841 een zevental muzikanten van het 10de Regiment Infanterie opgesteld.

De school, de bovenverdieping van het tegenwoordige schoenenmagazijn van W. Telkamp was leeg, want de kinderen stonden aan de overzijde van de Breedstraat, voor het logement de Eenhoorn, waar hun onderwijzers, Broedelet en Brinkman, zich hun belofte aan de Burgemeester herinnerden, dat zij ervoor zouden zorgen dat het gedrag van de kinderen ordentelijk en gepast zou zijn. Het was half twaalf.

Muzikanten, kinderen en omstanders keken regelmatig in de richting van Bolestein. De huizen van de Bolesteinsestraat en Breedstraat waren met groen versierd, hier en daar was een vlag uitgestoken. In het gemeentehuis, een gedeelte van de benedenverdieping van Telkamp, bevonden zich de kantonrechter van Maarssen, de heer Muysken en de griffier van het kantongerecht Maarssen, de heer Boothout. Zij hadden hun kantoor, dat zich in een van de nevenvertrekken van hetzelfde huis bevond, verlaten om in de Raadskamer met de andere notabelen deel te nemen aan het collation, een lichte maaltijd met koud vlees, die straks geserveerd zou worden. Die andere notabelen waren: de ontvanger van 's Rijks- en Plaatselijke Belastingen, de heer Beelaerts tot Oosterwijk, die ook kantoor hield in hetzelfde huis en de vertegenwoordigers van de kerkeraad der Hervormde Gemeente, de heer Pastoor van de Rooms-Katholieke gemeente en de voorzanger van de Israëlitische gemeente. Om zeven uur in de morgen waren er vlaggen geplaatst op het gemeentehuis en op de kerk en begonnen de klokken te beieren. Wat stond er te gebeuren?

Zij, die konden lezen, wisten het, want bij het gemeentehuis en bij Huis ten Bosch en de Vechbrug waren publicaties geplakt, waarop de Burgemeester omstandig bekend

had gemaakt hoe de dagindeling van 4 mei 1841 zou zijn. Ook de elf jongedames, waarvan er zeven fraai uitgedost met mandjes vol bloemen bij Bolestein stonden, wisten het. Vier jongedames, twee dochters van burgemeester Dolmans en twee dochters van predikant Koorders zouden assisteren bij het collation in de Raadskamer. De zeven bloemenmeisjes....

Nou ja, laten we de lezers niet langer in het ongewisse. We hebben namelijk in het gemeente-archief de officiële publicaties gevonden: op 4 mei zou om 12 uur de nieuwe ambachtsheer van Maarssen arriveren, de heer D. R. P. Tuyll van Serooskerken. Het is verrassend, dat in 1841, na de grondwet van 1815, na de grondwetswijzigingen van 1830 en 1840 de nieuwe ambachtsheer wordt ingehuldigd alsof hij macht en aanzien had, zoals zijn voorgangers in voorbije tijden. Toen was de Heer in zijn Heerlijkheid bijna oppermachtig. Elke benoeming, van burgemeester tot doodgraver, vereiste zijn goedkeuring. Hij kon het recht verlenen tot jagen, malen, brouwen en vissen, hij had vrijdom van belasting en bezat de jurisdictie in zijn gebied, ofschoon hij de rechtspraak meestal overliet aan schout en schepenen.

Maar in 1841.... ja, er waren toen nog geen rechtstreekse verkiezingen. De nieuwe ambachtsheer werd zonder meer lid van de Provinciale Staten en zou zeker een plaats krijgen in de Tweede Kamer. Invloedrijk zou hij blijven.

De heer D. R. P. baron Tuyll van Serooskerken werd de nieuwe bewoner van de ridderhofstad Huis ter Meer. Zijn overleden vader was ambachtsheer van Maarssen geweest, zijn zoon zou hem, ook in die functie, op 4 mei 1841 opvolgen. Zo was het gegaan met de heren van Lockhorst van 1672 tot 1788, omdat ze Ter Meer bewoonden, zo zou het gaan met de heren Tuyll van Serooskerken, de bewoners van Ter Meer van 1788 tot 1853.

Vild. H. M. Hout, Maarsse.

Breedstraat. Maarsse.

In 1853 werd Huis ter Meer verkocht aan Mr. Evert du Marchie van Voorthuyzen. Wat een ridderhofstad is, kunt u elders in deze periodiek lezen in het artikel van ons lid, de heer J. Hofman.

We kunnen zo uitvoerig met onze verslaggeving zijn, omdat het gemeente-archief het volledige protocol van die dag heeft bewaard.

Zo kennen we de namen van de bloemenmeisjes, die bloemen zouden strooien op het pad dat de ambachtsheer van Bolestein tot gemeentehuis, "statig stappend" volgens het protocol, zou afleggen.

Die namen horen bij de historie van Maarsse:

Clara Polak (woonde op Vechtendaal, gelegen naast Huis Ter Meer).

Mana Jacoba Broedelet (dochter van het hoofd van de gemeenteschool).

Maria Soeders (dochter van raadslid G. Soeders, rijtuigfabrikant).

Henriëtte Schut (woonde op de Langegracht).

Jacoba Nederhasselt en Gesina van Willigenburg (dochters van gemeenteraadsleden).

De nieuwe ambachtsheer werd aan de "li-miet", de grens van de gemeente Maarsse afgehaald. De publicatie duidt die grens aan met de naam: De witte Bruggetjes, de twee bruggetjes die over de Vleutense wetering liepen, die ter hoogte van de huidige A. C. F. in de Vecht liep. Eén bruggetje voerde naar Zuilen, de andere lag in het verlengde van de Straatweg naar Utrecht.

Bij het betreden van de Maarssense grond door de nieuwe ambachtsheer, zouden de klokken gaan beieren. In twee rijtuigen,

staatsiekoetsen, ter beschikking gesteld door douairière de Joncheere van Op Buren en Huibert de Beaufort uit Nieuw-Maarsseveen, trok het gemeentebestuur naar de Witte Bruggetjes. Ze werden voorafgegaan door 6 ruiters en gevolgd door 6 ruiters.

Die ruiters waren jongelieden uit de burger- en landmansstand, zoals de burgemeester in zijn verslag schreef. Ze waren gekleed in een donker rokcostuum met witte broek en droegen bandelieren om de schouder in de kleuren van het wapen van het dorp en van de ambachtsheer. De stoet, die volgens hetzelfde verslag, begeleid werd door een ontelbare menigte, werd geëscorteerd door zes justitiedienaren uit Utrecht, die saluutschoten zouden lossen bij de aankomst in de kom van de gemeente.

Opvallend is dat de heen- en terugweg via de Bolensteinsedijk over de Straatweg liep. Waarschijnlijk werd de Daalsedijk (nu Binnenweg) gemeden, omdat deze langs Huis Ter Meer liep. Let wel, de weg tussen Straatweg en De Harmonie bestond nog niet. Bij Bolestein was een erepoort, daar zouden de Ambachtsheer en de raadsleden uit hun rijtuigen stappen en te voet verder gaan naar het gemeentehuis. Daarom keken om half twaalf al die mensen op de Breedstraat steeds in de richting van Bolestein. Toen het eenmaal zover was, strooiden de meisjes bloemen, klonken saluutschoten, speelde de muziek. Even later zongen de kinderen van de gemeenteschool het feestgezag, vervaardigd door de heer Wolhuis, hoofd van de Franse kostschool.

In de Raadskamer werd de ambachtsheer door de burgemeester toegesproken, die o.

a. zei:

"Zijt welkom, zijt welkom Ed. H. G. H. (= Edele Hoog Geboren Heer) als Ambachtsheer op het grondgebied Uwer Heerlijkheid.... Wij bevelen ons in Uwe hooggeschatte, in Uwe zeer vererende vriendschap en genegenheid, wij bevelen in het bijzonder onze medeburgers die met armoede en tegenspoed te kampen hebben in Uwe edelmoedigheid aan! Liefdadigheid is het kenmerk van Uw adellijk geslacht!... Leve de Ambachtsheer!"

Na de felicitaties door de notabelen, nam de ambachtsheer deel aan het Collation, hetwelk onder het instellen van onderscheidene gepaste Toosten in ongedwongen vrolijkheid werd genuttigd.

Na afloop van het collation is de ambachtsheer vergezeld door het gemeentebestuur en genodigden naar de ridderhofstad Ter Meer getrokken.

Bij de erepoort aldaar heeft de Ambachtsheer voor de hem bewezen eer bedankt. Na de feestelijke ontvangst trokken de jongelingen te paard, de bloemenmeisjes, de schutters, de muzikanten en de schooljeugd naar de onderscheidene voor hen bestemde plaatsen voor het nuttigen van gereedge-maakte verversingen en mochten zij zich, aldus het protocol, vrolijk maken!

Dick Dekker.

Zie hierover ook het krantebericht 3e jaargang no. 2.

De Vecht

Hoewel ons dorp aan de Vecht is gelegen, blijken er zeer weinig gegevens over die Vecht te vinden te zijn. Wel lezen we dat de Vecht een belangrijke scheepvaartweg is en dat al vanaf de tijd dat hier Friezen en Romeinen woonden, maar is dat nu ook zo? Wanneer we de oorsprong van de Vecht opzoeken blijkt deze te beginnen bij de Weerds-luis aan de Noordzijde van de stad Utrecht en vandaar langs de dorpen Maarssen, Breukelen, Loenen, Vreeland en Nigtevecht en de steden Weesp en Muiden, om bij deze laatste in het IJsselmeer - of liever Gooi-meer - uit te stromen.

De oorsprong schijnt vroeger een andere geweest te zijn, namelijk vanuit de Kromme Rijn ter hoogte van Vechten (nabij de gemeente Bunnik). Deze verbinding (Kromme Rijn tot Vecht) wordt ook wel aangegeven als de Drususgracht, maar evenzo hard weer tegengesproken.

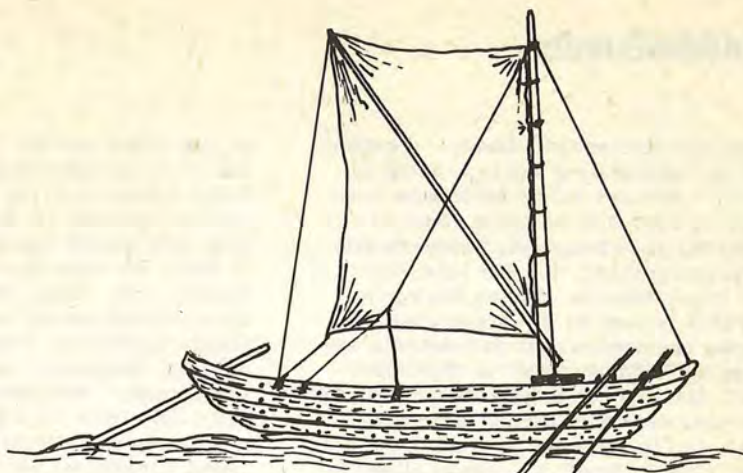
In ieder geval is na de Romeinse tijd het deel Vechten-Zuilen geheel verland en pas in 1338 liet de stad Utrecht een kanaal graven, vanaf de Weerds-luis tot aan Zuilen. Het is in deze periode dat men langs de Vecht bedijkingen heeft gemaakt. Omdat men de technische moeilijkheden van een afdamming aan de monding niet onder de knie had, werd een heel eind landinwaarts pas een dam, al of niet met een sluis erin, aangelegd en wel tussen Maarssen en Breukelen, de Otterspoorsluis (fig. 1), die waarschijnlijk wel een dam, maar geen sluis heeft gehad. Al in 1437 werd ze verwijderd en vervangen door een dam met sluis bij Nigte-

Oorspronkelijke bedijking van Vecht.

Figuur 1.

vecht: de Hinderdam. Door deze dammen - en die laatste naam geeft het zo goed

Rivierschip, eerste helft 16^e eeuw.

Figuur 2.

weer - werd het scheepvaartverkeer tussen Utrecht en de Zuiderzee sterk belemmerd. Het is een van de redenen dat Utrecht in de Middeleeuwen niet kon uitgroeien tot een handelsstad, zoals Zwolle, Deventer en andere IJsselsteden. In de Middeleeuwse Rechtsbronnen van Utrecht lezen we dan ook, dat tengevolge van de dammen de zeeschepen tot "Maerssen" konden komen en daar moesten blijven liggen. Zeer waarschijnlijk moeten we ons voorstellen dat er bij die Otterspoordam een soort overlaadstation is geweest, zodat de aangevoerde goederen toch in Utrecht konden komen.

Behalve door deze dammen loopt de belangrijkheid van de Vecht ook terug door het steeds ondieper worden en misschien is het tweede wel een gevolg van het eerste. We weten het in ieder geval uit de latere Middeleeuwen.

Het blijft dus een zaak van overladen om Utrecht te voorzien van al het geen ze nodig heeft.

Wanneer de bouw van de Domkerk begint is er veel steen nodig en aangezien Zwolle het centrum voor de steenhandel is (natuursteen uit Duitsland), de wegen over land nauwelijks begaanbaar zijn, is Utrecht voor de aanvoer ervan aangewezen op de scheepvaart. 'Zeeschepen' brachten de stenen vanuit Zwolle over de Zuiderzee de Vecht op, "al so verre sij vloten (= varen) mogen", en dat was afhankelijk van de grootte van het schip. Zo was er in Weesp een overlaadstation voor de grootste en in Maarssen voor de minder grote schepen, maar veel verder kon men niet komen. De stenen

werden overgeladen in rivierschepen (fig. 2) en zo verder getransporteerd.

Uit de rekeningen van de fabrieksmeester over het jaar 1515 weten we, dat het overladen ook wel eens fout ging, we lezen daar namelijk: Item heb ik gesonden 6 man myt een bok tot Maerssen om den steen te halen; als de bock geladen war soe is hij te gronde gegaan mitten steen,..."

De Gouden Eeuw bracht in ieder geval weer scheepvaart, al was dit meer pleziervaart. De Amsterdamse kooplieden met hun buitenhuizen kozen voor een transport over water in plaats van over de weg.

Het duurde echter tot 1822 dat de Vecht weer meer geschikt gemaakt werd voor het scheepvaartverkeer o. a. door het afsnijden van twee bochten, waarvan er een ten zuiden van Weesp lag, en door het uitbaggeren van de rivier. Door de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal liep de functie van scheepvaartweg weer terug, maar door de opkomst van de waterrecreatie begint de Vecht opnieuw een functie te krijgen.

J. H. Witte.

Ridderhofsteden

In zijn zeer interessante lezing - gehouden na de jaarvergadering van onze kring op dinsdag 7 februari 1978 - heeft onze voorzitter, de heer Dekker gewag gemaakt van het feit dat er in Maarssen 2 ridderhofsteden hebben gestaan, nl.: Het Huis Ter Meer (afgebroken in 1903) en Bolestein. Misschien is toen bij U - evenals bij mij - de vraag opgekomen naar de betekenis van het begrip "ridderhofstad" of "ridderhofstede". Daarom heb ik geprobeerd eens wat meer over deze materie aan de weet te komen. Om te beginnen vermeld ik dat de naam "ridderhofstad" (of -stede) alleen in de Provincie Utrecht voorkomt. In andere streken van ons land spreekt men van: borg - state - stins - havezate e. d. Oorspronkelijk is een ridderhofstede de woning van een "riddermatige" d. w. z. iemand die tot ridder geslagen kan worden. Door wie? Wel, door de leenheer, de bisschop van Utrecht, en na 1528 door de Staten van Utrecht. De woning moet wel versterkt en verdedigbaar zijn omdat zij militaire waarde kan hebben in de toenmalige oorlogen van de bisschop tegen zijn burens Holland en Gelre. In de loop van de eeuwen veranderen die eenvoudige huizen dan ook in kastelen met bruggen, poorten en grachten. En in 1537 bepalen de Staten van Utrecht, dat de ridderhofstad zo versterkt moet zijn dat ze de omwonende boeren met hun gezinnen bescherming kan bieden in tijd van oorlog. De bezitters van de ridderhofsteden zijn dus beslist geen "arme luijden". Integendeel, zij behoren tot de rijken en zijn er zeer op geband toegelaten te worden tot de Ridderschap van Utrecht. Om dat doel te bereiken moeten ze aan de leenheer het verzoek doen "te worden beschreven in het tweede lid der Staten van Utrecht". Het eerste lid omvatte de verkozenen uit de 5 Utrechtse kapittels van kanunniken en het derde lid de vertegenwoordigers van de steden. Na toelating verkrijgen ze verscheidene voorrechten en een van de voornaamste privilegiën is de vrijdom van belastingen, die betrekking hebben op hun adellijk huis. Om orde op zaken te stellen zijn de Staten van Utrecht in het jaar 1536 begonnen met het opstellen van een lijst van namen van kastelen en huizingen die de naam ridderhofstad dragen of zullen gaan dragen. Tot 1680 is men hiermee bezig geweest. Men is dan gekomen

tot een aantal van 63. Na 1680 zijn er geen namen meer bijgekomen. Welke regels er in die tijd gegolden hebben voor de toelating tot de ridderschap weet ik niet. Wel dat één van de hoofvoorwaarden is: bezit van vaste goederen, heerlijkheden, tienden, enz. binnen de Provincie Utrecht. En zover mij bekend is deze conditie nog steeds van kracht. Meer kan ik U vertellen over het "Reglement voor de Ridderschap van Utrecht", behorende tot het besluit van den 3 July 1816. In artikel 1 van dit reglement lezen we: "De Ridderschap van de Provincie Utrecht zal bestaan uit zoo veel leden, als door den Koning, bij het approberen dezes, daar in beschreven zijn, of die in het vervolg in dezelve zullen worden geadmitteerd." Toegelaten zullen kunnen worden "zij die bij vervolg van tijd bewijzen zullen af te stammen van een der tegenwoordig beschrevene of in den adelstand verheven zullen worden". De leden zullen niet meer dan in één Ridderschap te gelijktijd zitting mogen hebben, meerderjarig en geboren Nederlanders overeenkomstig de grondwet moeten zijn. Verder mogen ze niet in dienst van een vreemd land zijn of een jaarwedde van een vreemde mogendheid genieten. Ook degenen, die onder curatele staan, afstand van hun goederen hebben gedaan of een onterend vonnis te hunnen laste hebben, wordt de toegang tot de Ridderschap geweigerd. De belangrijkste voorwaarde is vervat in art. 7, waar te lezen staat: "De Edelen welke in het vervolg in de Ridderschap der Provincie zullen worden toegelaten, zullen in vollen en vrijen eigendom onbezwaard moeten bezitten, eene Ridderhofstad gelegen in deze Provincie en van ouds daarvoor erkend en bovendien aan vaste goederen binnen de provincie voor de waarde van zestien duizend guldens onbezwaard; of zonder Ridderhofstad aan onbezwaarde goederen mede in deze Provincie gelegen voor de waarde van eene somme van twintig duizend guldens waarvan zal moeten blijken bij een, onder aanbod van eede, overgelegde taxatie van twee bevoegde en tot dat einde benoemde schatters; of wel twee duizend guldens aan renten op het grootboek der nationale werkelijke schuld ingeschreven, waarvan zal moeten blijken bij een declatoir of certificaat van de directie van het groot-

boek; of eindelijk één duizend guldens aan renten in maniere voorsz. en tienduizend guldens aan vaste goederen op den hierboven bepaalden voet. Deze vaste goederen zullen nimmer verkocht of vervreemd worden, zonder dat andere goederen van gelijke waarde worden aangewezen om de bezittingen uit te maken van een Lid der Ridderschap als zoodanig. Op gelijken voet zullen alzo de twee- of één duizend guldens aan Renten op het grootboek onvervreemdbaar zijn."

Als U de genoemde getallen goed bekijkt dan zal het U duidelijk zijn dat de Heer Ridder beschikken moet over - ook in die tijd - zeer grote bedragen aan geld. Eenmaal in het jaar en wel op de 1e donderdag in mei heeft men een vaste vergadering om over de zaken de Ridderschap betreffende te delibereren. Daar gaat men niet heen in zijn gewone zondagse pak. Integendeel, men verschijnt, al naar de belangrijkheid van de vergadering, in "klein kostuum" bestaande uit: "Een blauwe frak met een gouden geborduurd lauriertak aan de kraag en opslagen, de knopen met een helm, en het opschrift Ridderschap der Provincie van Utrecht, een vest van witlaken of piké, grijze pantalon, laarzen met gouden sporen, of korte witte lakenschen broek met zijden koussen, een hoed zonder veder met

een lis, een vergulden degen" of als het heel deftig moet wezen in "groot kostuum" samengesteld uit: "Een scharlaken rok, in het goud geborduurd met vijf lissen, de kraag en opslagen mede geborduurd, en witte zijden voering volgens model. Witte lakenschen broek en vest. Knoopen als voor het klein kostuum. Oude Ridderdegen als voor het klein kostuum en de hoed met een veder". Zo'n vergadering zal ongetwijfeld een stijlvol en zeer kleurrijk tafereel opgeleverd hebben!

Bij besluit van "13 januarij 1820" wordt bepaald dat ook Nederlandse Edelen die zich van elders in de Provincie Utrecht metterwoon gaan vestigen, toegelaten kunnen worden, mits ze kunnen aantonen dat ze binnen het gewest gedurende de laatste twee volle jaren hun domicilie hebben gehad. Dit waarschijnlijk om de door uitsterving van geslachten enigszins gedunde rijen weer aan te vullen.

Hoe het nu in 1978 met de Ridderschap van Utrecht gesteld is, is mij niet bekend. Misschien kan een ander daarover zijn licht eens laten schijnen! Mijn bedoeling is geweest voor U een "portret" te schetsen van een van de elite-groepen in de maatschappij van zo'n 150 jaar geleden.

Hofman.

Een halve eeuw terug op de Gageldijk

Terugblikkend en dan even stil staan bij ons doen en laten zo'n halve eeuw geleden, geeft mij het gevoel, dat mijn persoonlijke ervaringen van toen door velen nu als fabeltjes gezien zullen worden.

Mijn leven, begonnen in de eerste wereldoorlog in een bedstede, was in de eerste periode vol ontberingen. Hoe kon het ook anders: mobilisatie, rantsoeneringen, groot gezin, armoe troef daar aan de Gageldijk. Vele ouders, zeker de mijne, verdienen een posthume hulde voor het kunstwerk dat zij verrichtten om met een weekloon van 6 gulden, waarvoor zij 70 à 80 uur moesten werken, hun gezin in leven te houden.

Soms geen werk, soms wel, maar dan moest je twee uur lopen om bij je werk te zijn; elk jaar een telg erbij, ga er maar aanstaan! "Mijn wiegje was een stijfselkissie", zingen ze nu, nou de mijne ook. Goede klant, een groot gezin, bij de kruidenier betekende dat

je zo'n kisse voor niets kreeg. Met Amerikaanse meelzakjes, erg goedkoop één à twee cent per zakje, werd mijn kistwieg aangekleed. En toch nog tevredenheid? Wie weet, was die even groot als de ontevredenheid van velen, die het nu zo goed hebben.

Een groenteman kwam niet aan de deur. De meeste mensen hadden een moestuintje en een stukje grasland daar bij ons in het veen. Op die akkers werden meestal geiten gehouden, die melk gaven, vaak tweemaal zo vet als normale koemelk.

Volgens mijn moeder heeft die vette melk me heel dicht bij de dood gebracht. De dokter, in allerijl op een honderdjar gehaald, liet weten dat er van overvoeding sprake was en gaf de raad om half geitemelk en half regenwater te geven. Ja dat regenwater moest wel, bij ons was geen leidingwater en het slootwater was voor kleine kinderen niet zuiver. Er werd gewassen met kleizeep,

meestal een luxe, of gewoon alleen met water uit de sloot zonder zeep.

Met de drinkwatervoorziening was het slecht gesteld. Als het regenwater op was, moest het geschept worden uit de sloot, die naast het huis liep en ik hoor het moeder nog zeggen: "Wachten met koffie want er drijft iets vies in de sloot. Je moest dan water halen verder in de polder, uit de trekgraten. In 1929 kwam voor ons de verlossing, er werd waterleiding aangelegd, ongelooflijk, zo maar water uit een kraan en het was nog schoon ook!

Als buitenmensen kweekten we onze eigen aardappelen en groenten. De wintervoorraad werd in het zout gedaan in grote Keulse potten. Een heel karwei, maar als het goed gedaan was, smaakte het best. De akkers leverden vaak glazige aardappels, die waren geschikt voor de stamppot. Bonen werden gedroogd en zo tegen de winter gedorst, maar ook gedeeltelijk als zaad voor de volgende kweek gebruikt, dat spaarde geld uit. Kolen voor huisbrand, ofschoon maar 35 cent per mud, waren voor ons taboe, te duur. Bij ons in de polder maakten we met de burens samen turf. Hout is buiten altijd te vinden - dunne takken voor het wasfornuis en dikke voor de kachel.

De verlichting kwam van petroleumhanglampen, maar ook van stormlantaarns. Er werd vaak uren geschemerd, soms een goede, gezellige verpozing.

Omstreeks 1930 kwam bij ons electrisch licht, één lichtpuntje in de voorkamer, aanlegkosten 10 gulden. De kindervagen, waarin ik mocht liggen, kochten mijn ouders voor 60 centen (10 centen extra voor het brengen). Vele jaren later, toen broertjes en zusjes er ook uitgegroeid waren, hield mijn moeder er nog een leuk bakje aan over voor het aardappelschillen.

De bakker bracht in de grote gezinnen grote 6 ponders of 3 ponders. De naam was weitebrood, witte brood was luxe. Wel kregen we iedere morgen één sneetje weitebrood met witte suiker, behalve als we straf verdiend hadden. De broden waren wel een halve meter lang en moeder zette zo'n brood op de rand van de stoel en begon dan te snijden. Om het kapje werd vaak strijd geleverd. De kleding die wij droegen, was vaak driemaal afgedankt, vaak versteld met stukken die er niet bij pasten. Vleeskleurige kousen waren voor ons te duur. Bij ons ging het op de volgende manier: Als de kousen van moeder aan de voet versleten waren, ging het hele voetstuk eraf, ze werden dan schuin geknipt en dichtgenaaid en dan had de oudste dochter ook weer kousen. Zo kon je verder

gaan tot aan de kleinere kinderen toe. Soms werden er handmoffen van gemaakt; zo werd alles keurig tot het einde opgebruikt. Het ophouden van kousen gebeurde met ringen elastiek, geknipt uit autbinnenbanden. Meestal liepen we op klompen, maar al waren ze niet duur, ze werden gelapt met autobandenrubber. Soms ging dat rubber los en de spijkers door de klomp. Je kwam dan thuis met bloedende voeten. Een charitatieve instelling bracht een baalzak met oude schoenen bij ons thuis. Er zaten allerlei soorten schoenen in. Maar we hebben ze gedragen. Oude damespetenters, hoge hakken met knoopjessluiting. Had je geen knopenhaakje, dan moest je ze langer dragen dan je wou, totdat je zo'n apparaatje te pakken kreeg.

Overigens zaagde vader van de hoge hakken de helft af. Soms leek het net of die hakken een balletrokje hadden, omdat het omklede leder los was gegaan.

Moeder maakte zelf voor de jongens een cheviot-marinepakje voor de zondag. Ook droegen we petten. De pettenhandelaar kwam enige malen per jaar langs. Er werd heel wat van de prijs afgepingeld. Vijf à zes petten, voor een kwartje, het was een grote uitgave. Vaak, met regenachtig weer, was het mooiste van de pet met één wandeling naar school en terug verdwenen - de kartonnen klep was nat geworden en "ging uit zijn fatsoen". Vader knipte ons haar. Dat liep wel eens uit de hand en je had een scheef kuifje. Mijn meester noemde me daarom eens scheefkuifje! Het deed geen pijn, maar het was niet prettig.

Voor het eerst naar school met een spondoosje, aan de ene kant het natte sponsje en aan de andere kant een droog doekje om je lei mee schoon te vegen, want we schreven nog met griffels.

Op school probeerde je er bij te horen, maar dat lukte niet, omdat je uit het veen kwam. Je behoorde tot een lagere stand dan die van de kinderen uit het dorp zelf.

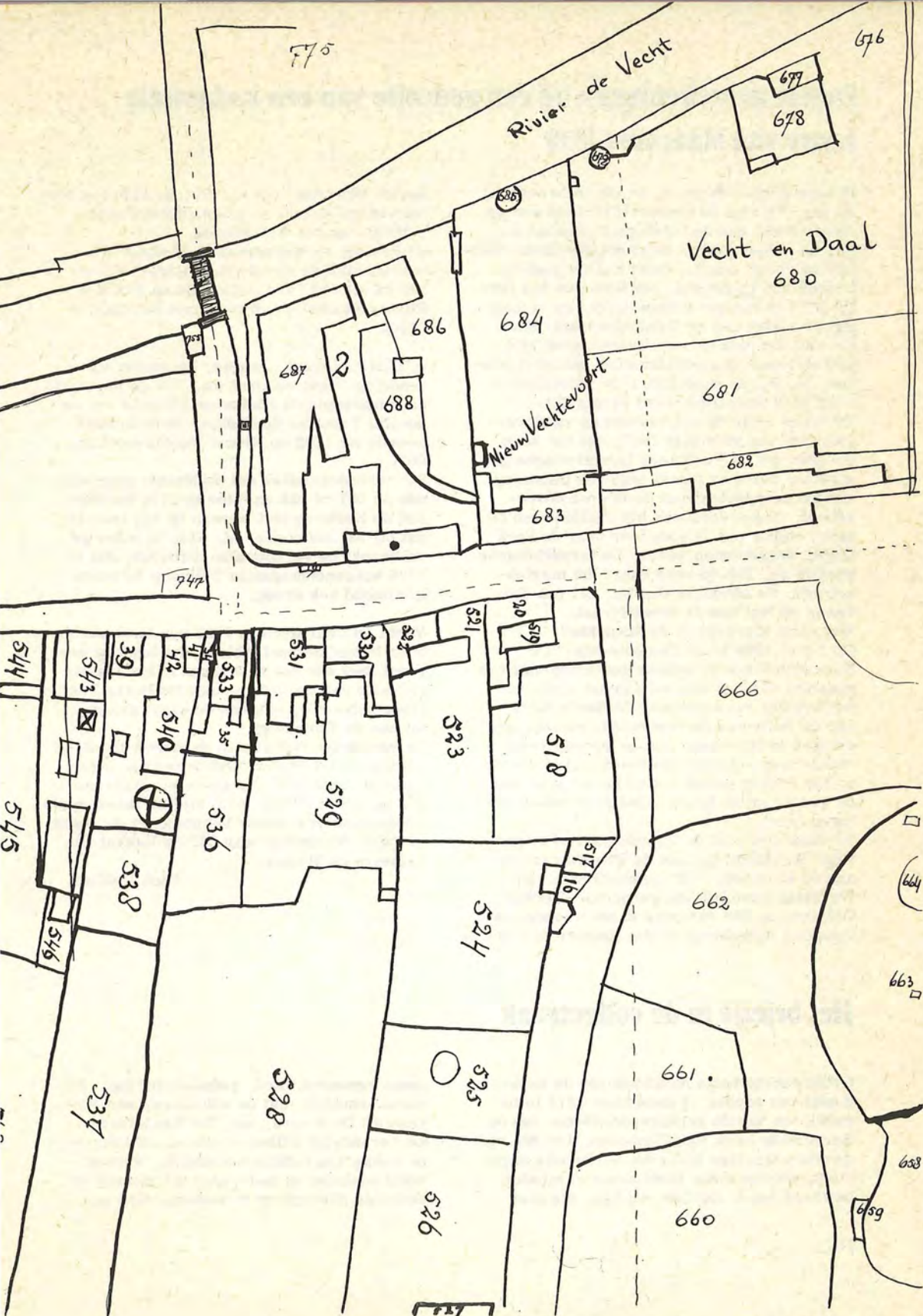
Ook de onderwijzers lieten helaas dat standsverschil voelen. Je moest daar keihard tegen aan. Gevolg ruzies.

Soms moest je grote afstanden lopen om een afranseling te voorkomen.

's Avonds weer thuis gekomen, lag er altijd wel werk te wachten: hout en turf voor de kachel halen, of appels en peren rapen, aardappels schillen, soms zelfs een hele emmer krieltjes.

Misschien heb ik de lezers hiermee een beeld gegeven hoe het was bij ons in het veen, een halve eeuw geleden.

W. van Beek.

Enkele aantekeningen bij een gedeelte van een kadastrale kaart van Maarssen 1830

In onze periodiek jg. 4, no. 4, schreven we op pag. 74, dat de gemeente in 1826 een gedeelte kocht van de huizinge Richmond om het als schoolgebouw te gaan gebruiken. Vele lezers zullen daarbij onmiddellijk gedacht hebben aan Richmond, het huis met het jaartal 1776 in een gevelsteen en dat op de hoek ligt van Kerkweg en Raadhuisstraat. Maar dat zou dan niet in overeenstemming zijn met wat andere archiefstukken duidelijk maken, nl. dat de school in 1826 inderdaad naar de Breedstraat werd verplaatst. Zo lezen we in de notulen van de raadsvergadering van 29 maart 1827, dat het kerkbestuur van de Portugees Israëlitische gemeente, bezwaar maakt tegen de plaatsing van het trapportaal van de nieuwe dorps-school, omdat daardoor het daglicht van de gang, welke van de voordeur naar de kerk loopt, weggenomen wordt. De Israëlitische kerk is no. 519 op onze kaart (nu muziek-school). De school is dus no. 521 (nu Telkamp) en ligt aan de Breedstraat.

Wat staat hierover in de koopakte?

Op 1 mei 1826 koopt de gemeente: "De Heerenhuisinge en annexe gebouwen met een gedeelte van den tuin tot aan het einde van het Erf der Portugeesche Joodsche Kerk van de Buitenplaats Richmond, staande en gelegen te Maarssen aan de Breedstraat of Kerkweg, alwaar aan de ene zijde voormelde Portugeesche Joodsche Kerk en aan de andere zijde Jacobus Dolmans naast gelegen zijn".

Er staat dus: aan de Breedstraat of Kerkweg. Richmond lag aan de Breedstraat en aan de Kerkweg. "Of" betekent hier "en". We weten namelijk dat genoemde Jacobus Dolmans op 530 van onze kaart woonde (nu kapsalon Agterberg) en dat timmerman Al-

bertus Dolmans, die no. 521 en 522 ging verbouwen tot school en gemeentehuis voor f 2560, - op no. 531 woonde.

Richmond, de buitenplaats, bestond uit de heerenhuisinge aan de Breedstraat 521 en 522 en uit 523, 524, 525, 526 en 527 (het Richmond aan de Kerkweg met het jaartal 1776).

In 1821 had Steph. Deeges, rentenier en wonende op Vecht en Daal (no. 680 op de kaart) deze buitenplaats Richmond gekocht van de familie Teixeira de Mattos. Deze familie woonde tot 1763 op Nieuw-Vechtevoort (no. 683).

We veronderstellen dat de Mattos ging wonen op 521 of 522 en later in 1776 het huis aan de Kerkweg liet bouwen op het terrein dat bij 521 behoorde, nl. 526. In ieder geval maakt de verkoopakte duidelijk, dat in 1826 schoenenmagazijn Telkamp de naam Richmond ook droeg.

Vecht en Daal werd in 1853 nog bewoond door Mozes Samuel Polak. Het besloeg een groot deel van het gebied dat in het laatste gedeelte van de vorige eeuw tot Huize Ter Meer behoorde, volgens de kaart zeker tot aan de Emmaweg.

De rechthoek met stip in de Breedstraat, gelegen naast Nieuw-Vechtevoort is logement de Eenhoorn. De gearceerde cirkels aan de Vecht (685 en 679) zijn de theekoepels (loofhutten) van Nieuw Vechtevoort en Vecht en Daal. Misschien was 525 de loofhut van Teixeira de Mattos.

Dick Dekker.

Het briefje in de collectezak

Grote consternatie na afloop van de kerkdienst van zondag 17 december 1876 in de gelederen van de kerkeraadsliden van de Hervormde kerk van Tienhoven. Uit één van de collectezakjes had men een briefje opgediept, waarin maar niets meer of minder beweerd werd, dat één van hen, die met

name genoemd werd, gefraudeerd had. Er stond namelijk, dat de schrijver, ene Niekerk uit De Meern, van Turfhandelaar-kerkeraadslid Willem Verhoef, 200 turven te weinig zou hebben ontvangen. Meteen werd besloten op onderzoek uit te gaan en bedoelde Niekerk op te zoeken. Alzo ge-

beurde, en toen verklaarde de man, dat hij in het geheel geen turven te weinig ontvangen had en ook niets tegen Verhoef had, maar dat hij onder druk dit briefje geschreven had. Hij was ook wel bereid te vertellen, wie hem tot deze daad gedwongen had. Persoonlijk was hij zeer over de leveringen van Verhoef te spreken.

Maar wie dacht, dat hiermee de kous af was, die vergist zich toch. De knuppel was in het hoender (turven)hok gesmeten en de storm in een glas water was ontketend. Want twee medebroeders meenden, dat het toch maar beter was, dat Verhoef af zou treden en zeiden dit dan ook onomwonden. Maar noch Verhoef, noch de predikant, Dominee Brinkman, zagen hier in een aanleiding. Maar de dorpsroddel stond niet stil. Deze werd integendeel door de beide broeders nog wat aangewakkerd. Het kwam tot boze woorden over en weer, waarbij Verhoef zich ook danig weerde. Het gevolg was, dat de beide broeders een brief aan de

Classis schreven, waarin zij verzochten hun medebroeder, die niet op hield met hen te beledigen en die door deze onverkwikkelijke zaak de goede naam van de kerkeraad zo door het slijk (het veen) had gehaald, uit zijn functie te ontsetten. Maar de Classis Amersfoort, waartoe Tienhoven behoorde, zag geen aanleiding tot ingrijpen, ten eerste omdat door de schriftelijke verklaring van Niekerk bewezen was, dat er van oneerlijke behandeling geen sprake was en ten tweede, omdat er ook niet bewezen was, dat het Verhoef was, die hen steeds opzettelijk beledigde, integendeel. Als er opgetreden diende te worden, dan lag dit op de weg van de kerkeraad om dit te doen, vond de Classis. Dit was het laatste wat wij over deze affaire lazen. Waarschijnlijk is zij als een nachtkaaars uitgegaan en zag Dominee Brinkman kans de gemoederen te sussen.

Reijer Pos.

Nog een foto van de opengebroken Kaatsbaan van de heer J. J. van Dijk. Zie ook bladzij 1 vv. van dit nummer.

Inhoudsopgave Orgaan van de „Historische Kring Maarssen” 4de jaargang 1977

D. Dekker

Joodse riten en symbolen hebben de bouw van de tuinkoepels
in de Vechtstreek sterk bevorderd

't Sant (nu Breedstraat) in de 17de eeuw
Raadhoven

1
6
25

Baker- en kinderrijmen in 1870 te Maarssen	27
Wat is er over van de hofstede Op Buren?	38
In memoriam Wim Westerman	39
Over veldwachters, turfvlusters en de grote brand bij de Schepen- makerij van Gijsbertus van Hulst	40
Huis ten Bosch en Jacob van Campen	57
De maatregelen in 1826 tegen de toenemende criminaliteit in Maarssen	62
Ontevredenheid over het onderwijs op de school aan de Kerkweg in 1824	73
Koninklijke rijtuigfabriek in Maarssen	77
De beurtschipper in zijn functie als postkantoorhouder te Maarssen in 1825	84
J. Hofman	
De Breedstraat (vroeger 't Sant) van 1825-1900	3
Dijk in questie	45
J. F. P. Kottman	
Aardewerkvondsten in Maarssenbroek	36
W. J. Kouwe	
Evolutie in het Heelal	17
R. Pos	
Graven in de kerk	7
Een geschenk	26
Een financieel expert?	50
Uit de geschiedenis van de Ned. Herv. Kerk	60
Uit het leven van een steenovengezel	64
Langs Maarssens zuidgrens	79
H. A. Reith	
Een lijst van jaartallen over Maarssen 1	41
2	63
3	81
E. J. Rinsma	
Ballade van de Boerenkaas	8
De makkers van Maarssen, deel 1	28
deel 2	51
J. H. Sagel	
Het Vechtlandschap	43
J. Servaas	
Maarssen omstreeks 1972	66
J. van Veldhuizen	
Vecht en Steyn	18
Bisschop Liudger te Maarssen geboren	74
Mw. Versteegh-Rossewegh	
Nieuwjaarswens in Oud-Zuilen anno 1912	83
J. H. Witte	
Nogmaals Liudger	5
Muntenvondst	22
Varia	
Inhoudsopgave Orgaan van de Historische Kring Maarssen, 3de jaargang 1976	23
De geschiedenis in het eerste verenigingsjaar van onze Kring	65
Verbeteringen (zie J. Hofman: "Dijk in questie", pag. 45)	84

Wilt U...

- een huis, bungalow, flat of boerderij kopen of verkopen?
- een taxatie laten verrichten door beëdigde taxateurs?
- een passende verzekering sluiten?
- een financiering of hypotheek nemen?
- of alleen een persoonlijk advies over deze zaken?

makelaardij in onroerende goederen bv
raadhuisstraat 21a maarssen tel 03465 - 64644
duivenkamp 739 maarssenbroek tel 03465 - 67791

UW MAKELAAR

RADIO

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1

Maarssen - Telefoon 03465 - 2081

**Goud en zilver kopen
is een kwestie van
vertrouwen!**

**KIES DAAROM:
JUWELIER - HORLOGER**

Kaatsbaan 28 - Maarssen - Telefoon 03465 - 1806

Ford Dealer in de Vechtstreek

OOK VOOR A-1 GEBRUIKTE WAGENS

BREUKELEN
STRAATWEG 109
TEL. 03462 - 1745

MAARSSEN
STRAATWEG 2-4
TEL. 03465 - 2541

Autobedrijf Roeleveld BV
